

Юрій Сорока

100 ВАЖЛИВИХ
ПОСТАТЕЙ
УКРАЇНИ

Справжня історія

Харків
«ФОЛІО»
2019

ЗМІСТ

Аскольд і Дір (IX сторіччя)	6
Рюрик (?—879)	8
Олег Віщий (?—912 (922))	10
Ігор Рюрикович (878—945)	12
Княгиня Ольга (?—969)	14
Святослав (931 (938) — 972)	16
Володимир Великий (960 (963)—1015)	18
Ярослав Мудрий (близько 978—1054)	20
Анна Ярославна (1024 (1025) — після 1075)	22
Нестор Літописець (? — 1013 (1014))	24
Володимир Мономах (1053—1125)	26
Юрій Долгорукий (? — 1157)	28
Данило Галицький (1201—1264)	30
Іван Федоров (1510—1583)	32
Дмитро Вишневецький (Байда) (? — 1564)	34
Северин Наливайко (? — 1597)	36
Костянтин-Василь Острозький (1526—1608)	38
Самійло Кішка (1530—1602 (1620))	40
Петро Конашевич Сагайдачний (? — 1622)	42
Михайло Дорошенко (? — 1628)	44
Мелетій Смотрицький (1577—1633)	46
Петро Могила (1596—1647)	48
Іван Барабаш (? — 1648)	50
Богдан Хмельницький (1595—1657)	52
Максим Кривоніс (? — 1648)	54
Ієремія Вишневецький (1612—1651)	56
Данило Нечай (1612—1651)	58
Іван Богун (? — 1664)	60
Іван Виговський (? — 1664)	62
Юрій Немирич (1612—1659)	64
Петро Дорошенко (1627—1698)	66
Іван Мазепа (1639? — 1709)	68
Юрій Хмельницький (1641—1685)	70
Самійло Величко (1670—1728?)	72

Пилип Орлик (1672—1742)	74
Феофан (Єлеазар) Прокопович (1681—1736)	76
Григорій Сковорода (1722—1794)	78
Іван Котляревський (1769—1838)	80
Микола Пирогов (1810—1881)	82
Тарас Шевченко (1814—1861)	84
Микола Костомаров (1817—1885)	86
Платон Симиренко (1821—1863)	88
Павло Чубинський (1839—1884)	90
Михайло Старицький (1840—1904)	92
Михайло Драгоманов (1841—1895)	94
Микола Лисенко (1842—1912)	96
Ілля Мечников (1845—1916)	98
Марія Заньковецька (1854—1934)	100
Дмитро Яворницький (1855—1940)	102
Іван Франко (1856—1916)	104
Шолом-Алейхем (1859—1916)	106
Володимир Вернадський (1863—1945)	108
Павло Скоропадський (1873—1945)	110
Ольга Кобилянська (1863—1942)	112
Андрей Шептицький (1865—1944)	114
Михайло Грушевський (1866—1934)	116
Василь Стефаник (1871—1936)	118
Іван Піддубний (1871—1949)	120
Леся Українка (1871—1913)	122
Соломія Крушельницька (1872—1952)	124
Казимир Малевич (1879—1935)	126
Симон Петлюра (1879—1926)	128
Володимир (Зеєв) Жаботинський (1880—1940)	130
Нестор Махно (1888—1934)	132
Ігор Сікорський (1889—1972)	134
Остап Вишня (1889—1956)	136
Євген Коновалець (1891—1938)	138
Йосиф Сліпий (1892—1984)	140
Микола Хвильовий (1893—1933)	142

Голда Меїр (1898—1978)	144
Іван Багрянний (1906—1963)	146
Олена Теліга (1906—1942)	148
Сергій Корольов (1906—1966)	150
Роман Шухевич (1907—1950)	152
Степан Бандера (1909—1959)	154
Юрій Березинський (1912—1932)	156
Микола Амосов (1913—2002)	158
Микола Лемик (1914—1941)	160
Тетяна Яблонська (1917—2005)	162
Василь Сухомлинський (1918—1970)	164
Борис Патон (нар. 1918)	166
Джек Паланс (1919—2006)	168
Сергій Параджанов (1924—1990)	170
Террі Савчук (1929—1970)	172
Ліна Костенко (нар. 1930)	174
Любомир Гузар (1933—2017)	176
Карл Саган (1934—1996)	178
Василь Симоненко (1935—1963)	180
В'ячеслав Чорновіл (1937—1999)	182
Василь Стус (1938—1985)	184
Валерій Лобановський (1939—2002)	186
Богдан Ступка (1941—2012)	188
Роберто Козак (1942—2015)	190
Володимир Івасюк (1949—1979)	192
Назарій Яремчук (1951—1995)	194
Леонід Каденюк (1951—2018)	196
Олег Блохін (нар. 1952)	198
Квітка Цісик (1953—1998)	200
Марк Паславський (1959—2014)	202
Сергій Бубка (нар. 1963)	204

АСКОЛЬД І ДІР (ІХ сторіччя)

Аскольд і Дір (Радзивіллівський літопис)

Князі Аскольд і Дір правили Київською Руссю у той період, який досліджений надто мало, щоб можна було з впевненістю стверджувати про правдивість або помилковість літописних фактів їхнього життя. Насправді версій про походження прадавніх князів існує декілька. Згідно з твердженням академічної історіографії, Аскольд і Дір правили у Києві у 60—80-х рр. ІХ сторіччя. Про це повідомляє «Повість минулих літ» під 866 роком: «...вирушили Аскольд та Дір на греків і обложили Царгород двома сотнями кораблів...». Як повідомляє літопис, тоді імператор Михайло змушений був заплатити контрибуцію і підписати вигідний для русичів мирний договір.

Однак, якщо існування Аскольда і Діра літопис підтверджує, розуміння того, ким насправді були ці люди, він не полишає. Щодо постаті Аскольда, літопис Нестора називає його воєводою Рюрика. Однак у Київському літописі, який побачив світ орієнтовно у 1037—1039 роках, вказується: Аскольд і Дір були рідними братами і нащадками легендарного Кия. Втім, автентичність цієї частини Київського літопису беруть під сумнів більш пізні дослідники. Вони стверджують, що на сторінках літопису спочатку йшлося лише про Аскольда. Ім'я Діра було внесене пізніше. Про те, що Аскольд і Дір не княжили у Києві, одночасно свідчать і обставини їх поховання. Згідно з даними літопису, воїни Олега убили обох князів одночасно. Виникає питання: чому поховали їх у різних місцях Києва, помітно віддалених одне від одного? А саме про цей факт згадує Нестор: «А Дірова могила за святою Ориною».

Про те, що Аскольд і Дір князували у різний час, говорить нам і праця Аль-Масуді, арабського географа Х сторіччя. Він стверджував, що «першим серед слов'янських царів є Дір». Дякуючи його працям, історики вважають, що Дір князував після Аскольда, тобто у 70—80-х рр. ІХ сторіччя. У такому випадку вояки Олега, увійшовши до Києва, убили лише Діра, а князь Аскольд помер раніше.

Цікавою з точки зору висвітлення ранніх років становлення Київської Русі є праця українського історика Омеляна Пріцака, який був

Смерть Аскольда і Діра. Гравюра Ф. Бруні. 1839 р.

змушений емігрувати у США у 1943 році. Деякі етапи досліджень ученого підтверджують висновки академічних істориків стосовно життя Аскольда і Діра. Однак містять вони й цікаві відмінності. Так, згідно з твердженням дослідника, похід на Візантію у 860 році був організований двома варязькими воєначальниками, яких звали Гастінг і Бйорн. Саме вони на чолі війська вирушили з Тмутаракані через Азовське море до Константинополя. Після згоди візантійців заплатити викуп Гастінг і Бйорн відступили. Згідно із свідченнями скандинавських джерел, на які посилається Омелян Прицак, Гастінг вирушив до Британії, а Бйорн залишився князувати у Полоцьку. Саме у Полоцьку він був убитий варягом на ім'я Лот Кнаут, відомим також під іменем Хельг, або Олег Віщий. Неважко здогадатись також, що Гастінг і Бйорн були не хто інші, як Аскольд і Дір. Яка з версій життя князів є правдивою — вирішувати читачеві. Але безсумнівним є той факт, що кожен з них залишив вагомий слід в історії Київської держави.

Срібна монета — Аскольд, випущена НБУ

РЮРИК (?—879)

Постать князя Рюрика в українській історії є одним з образів, які містять найбільшу кількість протиріч і надто мало надійних джерел

Рюрик.

З «Царського титулярника». 1672 р.

для встановлення історичної істини. На протязі багатьох років дослідники зламали безліч списів, видали тисячі томів праць і провели неймовірну кількість історичних розвідок, які стосуються особи Рюрика. Починаючи від епохи Середньовіччя, його образ використовувався як у літературних і наукових цілях, так і для імперської пропаганди, в результаті чого вкрився неймовірною кількістю псевдоісторичних деталей. Не вступаючи у суперечку з приводу їх правдивості чи помилковості, розглянемо, що про Рюрика повідомляє «Повість минулих літ» Нестора Літописця.

Пояснюючи походження династії київських князів, Нестор посилається на переказ про прибуття трьох братів з норманських земель, котрим слов'яни вирішили передати державну владу у Русі.

«...Вибрались від німців три брати з родами своїми, маючи з собою дружину велелюдну. Рюрик сів у Новгороді, а Синеус, брат Рюриків, на Білозері, а Трувор у Ізборську. І почали воювати всюди. Від тих варягів осілих назвалася Русь. І од тих варягів дістала назву Руська земля».

Імена братів, подані Нестором, відповідають скандинавським Hrorekr, Signiutr і Torvarr. Саме цей факт додав вагомості версії нормандського походження династії Рюриковичів. Як повідомляє літопис, по двох роках перебування варягів у руських землях брати Синеус і Трувор померли, тож вся влада сконцентрувалась в руках у Рюрика. Втім, деякі історики вважають, що брати Рюрика насправді не існували, а їхні імена можна трактувати як неточний переклад шведських слів «свій рід» (sine hus) і «вірна дружина» (thru varing).

«І сів він тут, князюючи і роздаючи мужам своїм волості, звелівши їм городи ставити: тому — Полоцьк, тому — Ростов, другому — Білоозе-

ро. А варяги по тих городах є приходні. Перші насельники в Новгороді — словени, а в Полоцьку — кривичі, в Ростові — меря, у Білоозері — весь, в Муромі — мурома. І тими всіма володів Рюрик».

Про подальшу долю князя Рюрика літописи повідомляють не надто багато. Відомо, що у 864 році жителі Новгорода повстали проти правління Рюрика. Внаслідок смуги князь змушений був вдатись до досить жорстких засобів, щоб втримати владні повноваження. Як повідомляє Никонівський літопис першої половини XVII сторіччя, за наказом Рюрика був убитий представник новгородської знаті Вадим Хоробрий, а також убили «*иных многих изби Новгородцев сьветников его*».

Зауважимо, що досить часто постать князя Рюрика ототожнюють з особою датського конунга Рюрика Ютландського, який перебував на службі у династії Каролінгів і жив приблизно у той самий час, на який вказує «Повість минулих літ», оповідаючи про засновника правлячої династії Київської Русі. Однак довести правдивість або помилковість теорії сучасна історіографія неспроможна через брак джерел. Помер князь Рюрик, згідно з даними літопису, 879 року. По собі він залишив сина Ігора, який з часом посів київський князівський стіл.

В. Васнецов. Прибуття Рюрика в Ладугу

ОЛЕГ ВІЩИЙ (?—912 (922))

Дата народження норманського конунга Хельга, якого слов'янська традиція іменувала Олегом Віщим, достеменно невідома. Проте, на від-

Київський князь
Олег Віщий
(Радзивіллівський літопис)

міну від Кия, Щека, Хорива, а також Аскольда і Діра, про життя Олега нам відомо досить багато. На Русь він потрапив у складі війська Рюрика і за даними деяких джерел був родичем останнього. Після смерті Рюрика, отримавши посаду регента при особі юного княжича Ігоря, узурпував владу у Новгороді, а згодом вирушив на південь і захопив Київ. Саме тут Олег вирішив створити столицю майбутньої потужної держави. Датою сходження Олега на київський престол «Повість минулих літ» проголошує 882 рік:

«І пішов Олег, взявши воїв своїх багато. Варягів, чудь, словен, мерю, весь, кривичів. І прийшов до Смоленська з кривичами. І взяв город Смоленськ. І посадив у ньому мужа свого. І звідти пішов вниз. І, прийшовши, взяв Любеч, І посадив у ньому мужа свого. І прийшов до гір Київських...»

Відтоді, як оповідає літопис, Олег вирішив залишитись у Києві. Новгород, у свою чергу, був обкладений ним данню у розмірі трьохсот гривень щорічно. Цікавим є той факт, що дань новгородці платили Києву аж до часів правління Ярослава Мудрого.

З приходом до влади Олега, який виявився досить мудрим державником, Київська Русь почала стрімко набувати ваги у середньовічній Європі. Тепер кордони Русі простягалися від Балтійського моря до самого Дніпра. Поступово, застосовуючи політику і військову силу, Олег підкорив племенні союзи полян, древлян, радимичів і сіверян, які дали йому потужний ресурс для подальших завоювань. Наступним був завойований Хозарський каганат, який до цього постійно загрожував Києву. А далі погляди руського князя, як і деяких його попередників, звернулись до берегів багатой Візантії. Згідно з даними Новгородського літопису і «Повісті минулих літ», похід до Царгорода русичі здійснили у 907 році. Зібравши грандіозне за кількістю військо, Олег оточив місто і примусив візантійців підписати мирну угоду, остаточний варіант якої побачив світ у 911 році. Втім, справедливим буде зауваження, що даний

Похід Олега на Царгород. Гравюра Ф. Бруні. 1839 р.

похід згадується лише в руських літописах і жодним чином не залишив сліду у візантійському часописі.

Обставини смерті Олега Віщого залишаються неясними. Нестор Чорнорясник приводить романтичну історію про смерть князя від укусу змії, що виповзла з черепа його убитого коня. Натомість Новгородський літопис, не вдаючись у подробиці, повідомляє, що Олег загинув «за морем». Стосовно дати смерті князя, літописи теж розходяться. «Повість минулих літ» повідомляє про 912 рік. Новгородський літопис вказує на 922 рік. Пролити більше світла на обставини смерті князя Олега дозволяють праці арабського географа Аль-Масуді. Він повідомляє, що 912 чи 913 року русичі під проводом Олега Віщого на 500 човнах піднялись Доном, після чого перетягли човни волоком у Волгу і вирушили у похід до Каспію. Згідно зі свідченнями Аль-Масуді, русичі зазнали під час походу поразки і майже всі загинули. Не виключено, що серед загиблих перебував і князь Олег.